

INFRAȚIUNEA DE HĂRȚUIRE. ASPECTE CONTROVERSATE. EXERCIȚII TEORETICE ȘI EXAMEN DE JURISPRUDENȚĂ**THE OFFENCE OF HARASSMENT. CONTROVERSIAL ASPECTS. THEORETICAL EXERCISES AND LEGAL PRACTICE EXAM****Dorel HERINEAN¹**

Avocat – Baroul București

Doctorand – Facultatea de Drept, Universitatea din București

ABSTRACT

The crime of harassment completed, in our opinion, a legislative vacuum that existed prior to the entry into force of the current Criminal Code. Being a new incrimination, however, it was not immune to controversy, doctrinal debates and divided practice. Beyond the theoretical exercises regarding the constitutive content of the crime, this article has a solid jurisprudential basis, without, however, claiming to be an exhaustive analysis of the judicial practice outlined on the harassment crime. However, the article aims to lay the groundwork for discussing the newly-identified issues or to develop the existing ones and provides, in one direction or another, guidance indicators.

In this regard, starting from the alternative content nature of the crime and reaching the way of applying the subsidiarity clause of the special version, each of the six chapters deals with different topics, ideas and controversies, sometimes extrapolating and adding details that might be surprising in the context, but which, in our opinion, outline and frame in a useful way the analysed crime. Also, where appropriate, the article seeks to provide solutions to the addressed controversies, either *de lege ferenda* or by interpreting the existing provisions.

KEYWORDS: *harassment; alternative content crime; habitual crime; constituent elements of the crime; active subject; passive subject; immediate consequence; verbum regens; without a right; without a legitimate interest; surveillance; communication; repeatability; subsidiarity clause.*

REZUMAT

Infrațiunea de hărțuire a acoperit, în opinia noastră, un vid legislativ existent anterior intrării în vigoare a Codului penal actual. Fiind o incriminare nouă, însă, aceasta nu a fost ferită de controverse, dezbateri doctrinare și practică neunitară. Dincolo de exercițiile teoretice realizate cu privire la conținutul constitutiv al infracțiunii, prezentul articol are o bază jurisprudentială solidă, fără însă a avea pretenția unei analize exhaustive a practicii judiciare conturate cu privire la infracțiunea de hărțuire. Totuși, articolul își propune să pună bazele necesare discutării noilor probleme identificate sau să dezvolte pe cele deja existente și oferă, într-o direcție sau alta, indicatori de orientare a opiniilor.

În acest sens, pornind de la caracterul de infracțiune cu conținuturi alternative și ajungând modalitatea de aplicare a clauzei de subsidiaritate a variante speciale, fiecare dintre cele șase capitole tratează diferite subiecte, idei și controverse, extrapolând pe alocuri și adăugând uneori detalii surprinzătoare în context, dar care, în opinia noastră, conturează și încadrează într-o modalitate utilă infracțiunea analizată. De asemenea, unde este

¹ Autorul este avocat titular al Herinean Dorel – Cabinet de avocat în București, România. Adresa de e-mail: herineandorel@drept.unibuc.ro / dorel@dherinean.ro.

cazul, articolul încearcă oferirea unor soluții controverselor abordate, fie *de lege ferenda*, fie prin interpretarea normelor existente.

CUVINTE-CHEIE: *hărțuire; infracțiune cu conținuturi alternative; infracțiune de obicei; elemente constitutive; subiect activ; subiect pasiv; urmarea imediată; element material; fără drept; fără un interes legitim; supraveghere; comunicare; repetabilitate; clauza de subsidiaritate.*

Cuprins

I. Conținut alternativ sau conținuturi alternative?	103
II. Caracterul de infracțiune de obicei	105
III. Subiectul activ și pasiv	108
IV. Urmarea imediată	109
V. Varianta de bază	111
VI. Varianta specială	114
VII. Concluzii	120

INTRODUCERE

Infracțiunea de hărțuire este una dintre incriminările mai nou apărute în legislația autohtonă, aceasta fiind introdusă odată cu intrare în vigoare a actualului Cod penal. Valorile sociale protejate prin mecanismele dreptului penal diferă și evoluează în timp, ținând cont de starea societății și de conduitele reprobabile identificate ca lezând buna funcționare a acesteia. Or, ulterior identificării valorilor sociale esențiale la un anumit moment și incriminării faptelor reprobabile, dreptul penal are ca scop tocmai apărarea acestora împotriva infracțiunilor², având atât o funcție represivă, cât mai ales o funcție preventivă și educativă.

În acest context, inspirându-se și din legislațiile altor state, legiuitorul a considerat necesară, pe bună dreptate credem noi, introducerea acestei norme de incriminare, ținând cont de realitățile factuale ale societății contemporane, iar practica judiciară conturată până la acest moment confirmă oportunitatea incriminării acestor categorii de fapte reprobabile.

Structura articolului nu se vrea a fi una standard, deși la o primă vedere ar părea că respectă într-o oarecare măsură tiparul unui studiu dedicat părții speciale a dreptului penal și a analizei arhitecturii unei norme de incriminare. Totuși, nu ne propunem o analiză exhaustivă a problemelor apărute și posibile cu privire la această infracțiune, alegând să tratăm doar o parte dintre acestea pe care le considerăm de interes și cu privire la care dorim să aprofundăm discuțiile doctrinare și jurisprudențiale, dintr-o perspectivă atât teoretică, dar și practică. Astfel, dincolo de exercițiile teoretice realizate, prezentul articol are o bază jurisprudențială solidă, fără însă a avea pretenția unei analize exhaustive a practicii judiciare conturate cu privire la infracțiunea de hărțuire.

În acest sens, fiecare dintre cele șase secțiuni tratează diferite subiecte, idei și controverse, extrapolând pe alocuri și adăugând uneori detalii surprinzătoare în context, dar care, în opinia noastră, conturează și încadrează într-o modalitate utilă infracțiunea analizată. De asemenea, unde va fi cazul, vom oferi și soluții controverselor abordate, fie *de lege ferenda*, fie prin interpretarea normelor existente.

Pentru început, simțim nevoia amintirii faptului că infracțiunea de hărțuire este prevăzută în art. 208 C.pen., având următorul conținut: (1) *Fapta celui care, în mod repetat, urmărește, fără drept sau fără un interes legitim, o persoană ori îi supraveghează locuința, locul de muncă sau alte locuri frecventate de către aceasta, cauzându-i astfel o stare de temere, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 6 luni sau cu amendă.* (2) *Efectuarea de apeluri telefonice sau comunicări prin mijloace de transmitere la distanță, care, prin frecvență sau conținut, îi cauzează o temere unei*

² L. V. Lefterache, *Drept penal, Partea generală. Curs pentru studenții anului II*, Ediția a II-a, Ed. Hamangiu, București, 2018, p. 14.

persoane, se pedepsește cu închisoare de la o lună la 3 luni sau cu amendă, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă. (3) Acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate.

I. CONȚINUT ALTERNATIV SAU CONȚINUTURI ALTERNATIVE?

Prima întrebare la care ne dorim să răspundem este dacă infracțiunea de hărțuire este una cu conținut alternativ sau cu conținuturi alternative. Doctrina definește norma de incriminare cu conținut alternativ ca fiind cea pentru care legea prevede variante alternative ale principalelor elemente constitutive, echivalente sub semnul semnificației lor penale³, infracțiunea cu conținuturi alternative reprezentând aceea în care sunt reunite sub aceeași denumire două sau mai multe infracțiuni de sine stătătoare⁴.

Pentru diferențierea între cele două tipuri de incriminări, aceeași autori propun analiza semnificației infracțiunii sub aspectul lezării obiectului juridic, oferind exemple de criterii în acest sens: *unitatea de subiect pasiv (principal și secundar)*, *compatibilitatea variantelor prevăzute alternativ*, *rațiunea incriminării*⁵.

În primul rând, dorim să menționăm că această discuție privește infracțiunea de la art. 208 C.pen. privită ca un întreg, iar nu fiecare variantă infracțională în parte. Dacă analizăm individual variantele infracționale, atât varianta de bază, cât și cea specială sunt infracțiuni cu conținut alternativ, având fiecare cel puțin două modalități de comitere distincte: în cazul alin. (1), *urmărirea sau supravegherea*, iar în cazul alin. (2) *efectuarea de apeluri sau efectuarea de comunicări prin orice mijloace la distanță*.

În doctrină se menționează direct⁶ sau indirect⁷ faptul că această infracțiune este una cu conținut alternativ, aceasta părând a fi și opinia ușor majoritară în jurisprudență. Totuși, a prins contur tot mai pronunțat și opinia contrară, conform căreia legiuitorul ar fi urmărit construcția unei infracțiuni cu conținuturi alternative⁸, existând un autor care inițial afirmase că ar fi vorba de o infracțiune cu conținut alternativ, dar care ulterior a revenit asupra opiniei⁹.

În opinia noastră, infracțiunea este una cu conținuturi alternative, aderând la argumentele deja exprimate de doctrină în acest sens¹⁰. Astfel, cu toate că infracțiunea protejează în ambele variante prevăzute libertatea psihică a persoanei, considerăm că elementele materiale prevăzute în art. 208 alin. (1) și (2) C.pen. sunt fundamental distincte, motiv pentru care se protejează aceeași valoare socială, dar față de atingeri aduse acesteia în mod diferit.

De altfel, analizând norma de incriminare din perspectiva subiectului pasiv, în opinia noastră, elementul material al variantei de bază ar cauza o stare de temere *imediată*, inclusiv cu privire la posibilitatea afectării integrității fizice a acestuia, pe când elementul material al variantei speciale are o componentă mai pronunțată

³ F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală*, Vol. 1, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 262.

⁴ *Idem*, pp. 262-263.

⁵ *Idem*, p. 264.

⁶ V. Cioclei, *Drept penal. Partea specială I. Infracțiuni contra persoanei și infracțiuni contra patrimoniului*, Ediția 4, Ed. C. H. Beck, București, 2019, p. 147.

⁷ N. Neagu în V. Dobrinou, I. Pascu, M. A. Hotca, I. Chiș, M. Gorunescu, C. Păun, M. Dobrinou, N. Neagu, M. C. Sinescu, *Noul cod penal comentat. Partea specială, Ediția a III-a*, Ed. Universul Juridic, București, p. 120. Autorul menționat denumesc varianta prevăzută în art. 208 alin. (2) C.pen. ca „*variantea atenuată*”. Or, dacă infracțiunea are o variantă de bază și una atenuată, putem ajunge doar la concluzia că ar fi vorba de o infracțiune cu conținut alternativ. În acest sens, dacă am avea o infracțiune în variantă atenuată și una în formă de bază comise de aceeași persoană față de același subiect pasiv, nu am putea reține existența unui concurs, fiind un caz absorbție naturală.

⁸ D. Nițu, *Unele considerații privind infracțiunea de hărțuire introdusă de noul Cod penal, în Revista Caiete de Drept Penal nr. 1/2011*, p. 135; S. Bogdan, D. A. Șerban, G. Zlati, *Noul Cod penal. Partea Specială. Perspectiva Clujeană*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 120; S. Bogdan, D. A. Șerban, *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei și contra înfăptuirii justiției*, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 196.

⁹ M. Udroi, *Drept penal. Partea specială. Ediția 6*, Ed. C. H. Beck, București, 2019, pp. 165-166

¹⁰ D. Nițu, *cit. supra*. Autorul aduce și argumente de drept comparat, ținând cont de sursele de inspirație legislativă ale normei de incriminare. De asemenea, S. Bogdan, D. A. Șerban, G. Zlati, *op. cit.*, p. 120.

esențialmente psihică, neexistând, de regulă, vreun pericol fizic imediat la adresa subiectului pasiv. În plus, această diferențiere ar putea fi dedusă (în cazul în care nu este o simplă diferență terminologică neintenționată) din diferența subtilă dintre „*o stare de temere*” prevăzută în alin. (1) și „*o temere*” prevăzută în alin. (2), care ar putea sugera o intensitate și o durată mai mare a temerii în cazul variantei de bază.

De asemenea, concluzia unei infracțiuni cu conținuturi alternative este susținută și de includerea condiției negative „*fără drept sau fără un interes legitim*” doar în cazul variantei de bază, iar nu și în cazul variantei asimilate. Or, cel puțin în cazul existenței unui interes legitim, ar fi cel puțin inedit ca înlăturarea tipicității faptei să se facă doar pentru acțiunile calificate în varianta infracțională de bază, mai sever pedepsită, subzistând însă cele aferente formei specială, cu limite de pedeapsă reduse față de cea dintâi. Dacă admitem că această distincție provine din faptul că legiuitorul a avut în vedere protejarea indivizilor de conduitele prevăzute în art. 208 alin. (2) împotriva unor conduite tipice chiar dacă există un interes legitim al autorului, cu atât mai mult se impune și concluzia calificării art. 208 C.pen. ca o infracțiune cu conținuturi alternative.

Mai mult decât atât, considerăm că un argument suplimentar ar putea fi chiar clauza de subsidiaritate prevăzută în art. 208 alin. (2) C.pen. teza finală. Astfel, deși aceasta ar putea fi teoretic reținută ca un argument *in favorem* unei infracțiuni cu conținut alternativ, observăm că nu conduce la imposibilitatea reținerii celor două forme în concurs, întrucât fapta prevăzută la alin. (2) nu ar putea fi comisă în concurs ideal¹¹ cu fapta comisă la alin. (1), astfel încât să se activeze această clauză în relația dintre cele două forme. Prin urmare, soluția unei incriminări cu conținuturi alternative este susținută și din această perspectivă.

Această opinie este îmbrățișată și de jurisprudență¹². De exemplu, se arată într-o speță că „*Hărțuirea este o infracțiune cu conținuturi alternative, respectiv o variantă tip, cea de la alin. (1) care reglementează acțiunile de urmărire și supraveghere a victimei, fără drept sau interes legitim, distinctă de varianta specială de la alin. (2), și care se referă la efectuarea de apeluri telefonice sau comunicări prin mijloace de transmitere la distanță*”¹³.

Pe de altă parte, pot fi identificate în practica judiciară și decizii prin care se susține caracterul de infracțiune cu conținut alternativ¹⁴. Într-o speță, instanța motivează că, față de mențiunea din actul de sesizare privind existența unui concurs de infracțiuni, „*inculpatul a realizat acțiuni care întrunesc elementele constitutive atât ale art. 208 alin. (1) C.pen., cât și ale art. 208 alin. (2) C.pen., dar raportat la rațiunea incriminării infracțiunii și valoarea socială protejată, infracțiunea este una cu conținut alternativ, astfel că nu ne aflăm în situația unui concurs de infracțiuni între cele două aliniate*”¹⁵. Mai mult decât atât, într-o altă cauză, instanța merge mai departe, reținând chiar forma continuată¹⁶ a infracțiunii de obicei: „*Fapta inculpatului, a apreciat instanța de fond, care în mod*

¹¹ Considerăm că nu am fi în prezența unui concurs ideal de infracțiuni nici în ipoteza în care autorul ar urmări victima pe stradă și în același timp ar efectua apeluri telefonice adresate acesteia, aici fiind vorba de un concurs real de infracțiuni, în opinia noastră. Argumentăm această soluție utilizând metoda de înlăturare din ipoteza arătată a uneia dintre acțiuni (urmărirea/efectuarea de apeluri), caz în care se observă că existența celeilalte nu este afectată.

¹² Cu titlu exemplificativ: C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr. 662/2019 din 13 iunie 2019, disponibilă pe rolii.ro; C.A. Cluj, s. pen., dec. nr. 255/2020 din 3 martie 2020, disponibilă pe rolii.ro; Jud. Slatina, s. pen., sent. nr. 519/2019 din 05 iulie 2019. În această din urmă speță, instanța de apel a desființat soluția și a pronunțat o soluție de încetare a procesului penal, având în vedere retragerea plângerii prealabile de către persoana vătămată, motiv pentru care nu a analizat pe fond soluția primei instanțe (C.A. Craiova, s. pen., dec. nr. 1046/2020 din 24 septembrie 2020, disponibilă pe rolii.ro).

¹³ C.A. Cluj, s. pen., dec. nr. 605/2020 din 23 iunie 2020, disponibilă pe rolii.ro.

¹⁴ De exemplu, C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr. 538/2020 din 23 iunie 2020; C.A. Târgu Mureș, s. pen., dec. nr. 82/2019 din 25 februarie 2019; C.A. Pitești, s. pen., dec. nr. 367/2017 din 24 aprilie 2017, toate disponibile pe rolii.ro. În același sens, C.A. Craiova, Decizia nr. 1535/2018 din 12 noiembrie 2018, disponibilă pe rolii.ro, chiar dacă în această speță s-a pronunțat o soluție de achitare ca urmare a reținerii unei cauze de neimputabilitate, având în vedere că inculpatul a fost declarat iresponsabil.

¹⁵ C.A. Pitești, s. pen., dec. nr. 463/2019 din 14 mai 2019, disponibilă pe rolii.ro.

¹⁶ Deși reprezintă o soluție controversată, o parte a doctrinei admite o ipoteză de comitere a infracțiunii de obicei în formă continuată, atunci când în conținutul infracțiunii de obicei se pot individualiza grupe de acte comise la intervale de timp, iar fiecare astfel de grupă ar reprezenta, la rândul ei, o infracțiune de obicei. A se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal. Partea Generală*, Vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 80. Cu toate acestea, în speța citată nu par a fi întrunite aceste condiții.

*repetat a urmărit-o pe persoana vătămată, i-a supravegheat locuința, a efectuat apeluri telefonice și i-a trimis SMS - uri care i-au cauzat o temere, întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de hărțuire în formă continuată*¹⁷.

În ciuda practicii neunitare arătate *supra*, chiar și la nivelul aceleiași instanțe uneori, reiterăm opinia exprimată conform căreia considerăm hărțuirea o infracțiune cu conținuturi alternative. Discuția nu este inutilă, ba din contră, alegerea uneia dintre cele două opțiuni conduce la unele consecințe practice deosebite. În primul rând, evident, prima consecință practică a reținerii caracterului de infracțiune cu conținuturi alternative ar fi posibilitatea reținerii în concurs a celor două forme infracționale atunci când sunt săvârșite de către același subiect activ în contra aceluiași subiect pasiv.

În plus, astfel cum vom detalia *infra*, dat fiind că e vorba de o infracțiune de obicei, dacă am considera hărțuirea o infracțiune cu conținut alternativ, ar trebui să poată fi îndeplinită cerința repetabilității conduitei și prin comiterea unei acțiuni tipice conform art. 208 alin. (1) C.pen. și a uneia care să fie prevăzută în art. 208 alin. (2) C.pen. Totuși, în atare cazuri, credem că s-ar eluda chiar norma de incriminare, întrucât o cerință de tipicitate a alin. (1) este ca fapta să fie comisă „*in mod repetat*”, iar conform alin. (2), mesajele trebuie ca, prin „*frecvență sau conținut*” să producă starea de temere. Or, dacă admitem construcția mai sus amintită, nu ne-am afla nici în prezența unei fapte comise în mod repetat și nici în cazul unor transmițeri caracterizate de frecvență¹⁸. Pe de altă parte, această soluție ar fi exclusă *de plano* dacă hărțuirea ar fi calificată ca o infracțiune cu conținuturi alternative, trebuind să existe cel puțin două acțiuni tipice pe aceeași formă infracțională pentru îndeplinirea cerinței de repetitivitate necesară infracțiunii de obicei, fiind respectate astfel cu strictețe conținuturile constitutive ale ambelor forme infracționale.

Din toate aceste considerente și având în vedere divergențele identificate în doctrină și practică, considerăm necesară rezolvarea problemei printr-o decizie pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție în Completul pentru soluționarea recursurilor în interesul legii ori în Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept.

În cele ce urmează, chiar dacă premisa discuțiilor este că ne aflăm în prezența unei infracțiuni cu conținuturi alternative, vom denumi alin. (1) varianta de bază a infracțiunii, iar alin. (2) ca o variantă specială¹⁹, din considerente ce țin de ușurința exprimării. Totuși, conform opiniei noastre, cele două variante vor fi în continuare reținute ca infracțiuni distincte.

II. CARACTERUL DE INFRACTIUNE DE OBICEI

Următoarea problemă abordată este caracterul de infracțiune de obicei al hărțuirii. Doctrina este cvasi-totalitară în a afirma că hărțuirea este o infracțiune de obicei, fiind chiar unul dintre exemplele-tip pentru această formă a unității de infracțiune. Cu toate că desemnarea infracțiunilor de obicei în legislația penală se face prin prevederea în conținutul ei a repetării actelor de executare²⁰, considerăm că ambele variante infracționale ale hărțuirii sunt considerate a fi infracțiuni de obicei, deși în art. 208 alin. (2) C.pen. nu este regăsită *expressis verbis* o astfel de mențiune întrucât, astfel cum vom arăta, ar părea că doar este o condiție alternativă. Cerința repetabilității ar putea fi dedusă din analiza gramaticală a textului, respectiv din noțiunile de „*apeluri*”, „*comunicări*” și din denumirea marginală a infracțiunii, care ar sugera repetabilitatea²¹. O altă explicație credem că poate proveni din caracterul de infracțiune cu conținut alternativ, susținut de o parte a

¹⁷ Jud. Curtea de Argeș, s. pen., sent. nr. 85/2015 din 26 mai 2015, citată în C.A. Pitești, s. pen., dec. nr. 460/2016 din 14 aprilie 2016, disponibilă pe rolii.ro. Instanța de apel a admis apelul parțial, reducând doar parte din sporul de pedeapsă adăugat greșit în aplicarea tratamentului sancționator al concursului, însă nu a făcut vreo referire cu privire la forma continuată reținută de prima instanță.

¹⁸ Deși, astfel cum vom arăta *infra* cu privire la forma specială, cerința *frecvenței* pare a fi fost prevăzută alternativ cu cea a *conținutului*. Din acest motiv, considerăm că argumentul necesității *frecvenței* mesajelor nu este unul imbatibil.

¹⁹ Denumire propusă în V. Cioclei, *op. cit.*, p. 146.

²⁰ L. V. Lefterache, *op. cit.*, p. 354.

²¹ S. Bogdan, D. A. Șerban. G. Zlati, *op. cit.*, p. 119.

doctrinei, după cum am arătat *supra*²², dar pe care nu ne-o însușim.

Infracțiunea de obicei este definită ca acea formă a unității legale de infracțiune caracterizată prin comiterea unei pluralități de acte de executare similare care, analizate izolat, nu au un caracter infracțional, acest caracter dobândindu-se prin repetarea de un număr suficient de ori din care să rezulte obișnuința, îndeletnicirea făptuitorului în comiterea unor astfel de fapte²³.

Nu vom analiza *in extenso* condițiile de existență ale infracțiunii de obicei, arătate de doctrină ca fiind *pluralitatea de acte omogene săvârșite la diferite intervale de timp; irelevanța penală individuală a actelor comise; unitatea manifestării de voință și unitatea de subiect activ și pasiv*²⁴, întrucât nu dorim să contestăm acest caracter al infracțiunii de hărțuire²⁵. În doctrină există autori care contestă opțiunea legiuitorului de a incrimina hărțuirea ca o infracțiune de obicei și, astfel, de a condiționa tipicitatea faptei de repetarea acțiunii, având în vedere că valoarea socială ocrotită este libertatea psihică a persoanelor, care ar putea fi afectată și printr-o singură acțiune prevăzută în norma de incriminare²⁶.

În continuare, vom trece în revistă anumite aspecte ce decurg din caracterul de infracțiune de obicei, analizând totodată decizii din practica judiciară pentru a observa modalitatea în care este aplicată această cerință în jurisprudență.

Prima discuție este referitoare la condiția repetabilității conduitei, a îndeletnicirii de a comite faptele prevăzute de legea penală și a perioadei în care acestea ar trebui să fie comise. În practica judiciară se arată că „*fapta inculpatului [...] de a adresa în seara și noaptea de 26/27.07.2016, între orele 20,51 – 07,59, mesaje SMS cu un caracter vădit obscen și amenințător de pe telefonul cu nr. [...], care i-au creat acesteia o stare de temere, întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de hărțuire, faptă prevăzută și pedepsită de art. 208 alin. 2 din C .pen.*”²⁷. De asemenea, s-a reținut că „*fapta inculpatului B care, în zilele de 28.10.2017 și 29.10.2017, i-a expediat părții civile O mai multe mesaje, având următorul conținut: [...], cu consecința cauzării unei stări de temere părții civile, întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de hărțuire, prev. de art. 208 alin. 2 din Codul penal*”²⁸.

Prin urmare, observăm că pentru comiterea infracțiunii de hărțuire este suficient ca actele tipice să fie comise în mod repetat, chiar și pe parcursul unei singure zile, nefiind necesară vreo întindere temporală a acțiunilor tipice. Această opinie este împărtășită și în literatura de specialitate, unde se arată că „*cinci acte de hărțuire comise în zile consecutive vor demonstra, probabil, obișnuința, dar, dacă între fiecare două acte se interpune un interval de 2-3 luni, nu credem că această condiție mai poate fi îndeplinită*”²⁹. Deși aceeași autori au o rezervă privind posibilitatea ca două acte să dovedească obișnuința³⁰, există și opinia contrară, conform căreia „*pentru a se reține caracterul repetat, este suficient să existe o a doua acțiune de urmărire sau supraveghere*”³¹. În practică s-a motivat posibilitatea incidenței infracțiunii și în cazul în care au fost comise două acte materiale: „*dincolo de necesitatea existenței unei pluralități de apeluri sau comunicări, nu este prevăzut un minim (sub aspect numeric)*

²² A se vedea Secțiunea II. Conținut alternativ sau conținuturi alternative?

²³ L. V. Lefterache, *op.cit.*, p. 354. C-tin. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ediția a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 328; F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 74.

²⁴ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 75.

²⁵ Pentru opinia conform căreia forma specială a infracțiunii prevăzută la art. 208 alin. (2) C.pen. ar putea fi reținută și fără a fi o infracțiune de obicei, a se vedea S. Bogdan, D. A. Șerban. G. Zlati, *op. cit.*, p. 119; S. Bogdan, D. A. Șerban, *op. cit.*, p. 199. Autorii menționează că în modalitatea de comitere raportată la cerința „*prin conținut, îi cauzează o temere unei persoane*” cerința normei ar fi crearea unei stări de temere, iar nu repetarea conduitei tipice.

²⁶ S. Bogdan, D. A. Șerban. G. Zlati, *op. cit.*, p. 117.

²⁷ Curtea Militară de Apel București, dec. nr. 6/2018 din 14 februarie 2018, disponibilă pe rolii.ro.

²⁸ C.A. Cluj, s. pen., dec. nr. 975/2020 din 17 septembrie 2020, disponibilă pe rolii.ro.

²⁹ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 75.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ V. Cioclei în G. Bodoronca, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, *Codul penal. Comentariu pe articole*, Ediția 2, Ed. C. H. Beck, 2016, p. 579.

de acte materiale. Astfel, fapta poate fi tipică chiar dacă ar exista doar două apeluri sau două comunicări care prin conținut ar cauza o stare de temere persoanei vătămate³². Totuși, „un singur act de hărțuire nu este suficient pentru a fi îndeplinite condițiile de tipicitate a infracțiunii, lipsind caracterul repetat. Un act izolat de hărțuire nu are relevanță penală, fapta nefiind prevăzută de legea penală³³”.

Raportat la intervalul de timp maxim care poate să treacă între două acțiuni pentru ca acestea să facă parte dintr-o infracțiune de obicei, nu poate fi stabilit un termen exact, dar doctrina arată că este vorba de diferite intervale de timp sau de intervale de timp rezonabile³⁴. Totuși, pornind de la o decizie de speță din Marea Britanie, în doctrină se admite posibilitatea unei repetabilități sporadice a acțiunilor, cu condiția existenței unui tipar al acestora³⁵, care, credem noi, ar trebui să fie apt să genereze o stare de temere persoanei vătămate.

Condiția repetabilității va putea fi considerată ca fiind îndeplinită și dacă acțiunile tipice sunt realizate de persoane diferite³⁶, dacă între acestea există o legătură subiectivă privind comiterea faptelor și astfel acționează în coautorat, infracțiunea de obicei fiind compatibilă, în ambele forme, cu comiterea în coautorat, nefiind vorba de o infracțiune care se comite în persoană proprie³⁷. De altfel, credem că aceeași concluzie poate fi trasă și cu privire la celelalte forme de participare, instigarea și complicitatea, neexistând o incompatibilitate între infracțiunea de obicei și participarea penală³⁸.

Apoi, vom continua discuția antamată *supra*, pornind de această dată de la premisa că hărțuirea ar fi o infracțiune cu conținut alternativ. Dacă acceptăm această calificare, este clar că în cuprinsul infracțiunii de obicei vom putea avea acțiuni tipice pe oricare dintre cele două forme infracționale, atât timp când este îndeplinită cerința repetabilității.

Mai departe, ne întrebăm dacă ar fi posibil ca într-un atare caz să considerăm că este îndeplinită cerința repetabilității conduitei prin comiterea unei acțiuni tipice pe art. 208 alin. (1) C.pen. și a uneia care să fie prevăzută în art. 208 alin. (2) C.pen. Deși am prezentat *supra* condiția referitoare la infracțiunea de obicei de a exista *acte omogene săvârșite la diferite intervale de timp*, omogenitatea se referă la o omogenitate juridică, iar nu una materială³⁹, astfel încât construcția prezentată *supra* ar fi posibilă, respectiv ar fi posibilă comiterea infracțiunii de hărțuire, de exemplu printr-o acțiune de urmărire și transmiterea unui mesaj SMS cu conținut intimidant sau inadecvat, care să cauzeze victimei o stare de temere alături de urmărirea acesteia. Utilizând acest raționament, întrebarea care survine este ce se întâmplă dacă autorul transmite respectivul SMS chiar în timpul urmăririi persoanei vătămate. Dată fiind unitatea de împrejurare, chiar dacă nu poate exista unitate de acțiune⁴⁰, considerăm că în acest caz nu putem discuta de un *caracter repetat* al activității infracționale, trebuind să existe cel puțin încă o altă acțiune tipică, în oricare dintre variante, pentru a se reține caracterul repetat. Nu considerăm relevantă trecerea unui anume interval de timp între cele două acțiuni, însă credem că ar trebui ca acțiunile să nu fie realizate în aceeași împrejurare⁴¹.

---

³² C.A. Cluj, s. pen., dec. nr. 975/2020 din 17 septembrie 2020, disponibilă pe rolii.ro. În speță inculpatul comisese însă mai multe acțiuni tipice, nu doar două.

³³ C.A. Oradea, s. pen., dec. nr.247/2018 din 10 mai 2018, disponibilă pe rolii.ro.

³⁴ N. Neagu în V. Dobrinou ș.a., *op. cit.*, p. 122.

³⁵ Autorul oferă ca exemplu hărțuirea pe motive religioase în fața bisericii, în fiecare an, de Paște, ori urmărirea sau supravegherea unei persoane, în fiecare an, de ziua de naștere a acesteia. A se vedea N. Neagu, în V. Dobrinou ș.a., *op. cit.*, p. 122.

³⁶ *Idem*, p. 122.

³⁷ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 79.

³⁸ *Idem*, p. 78.

³⁹ În același sens, a se vedea *idem*, p. 76.

⁴⁰ Concept arătat în doctrină ca desemnând o pluralitate de acte componente, determinate de o manifestare de voință unitară, care se găsesc într-o conexiune spațio-temporală, fiind percepute ca o unitate de un observator imparțial. Pentru mai multe detalii, a se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 12.

⁴¹ În același sens, unde autorii analizează doar art. 208 alin. (1) C.pen. ca fiind o normă de incriminare cu conținut alternativ (iar nu întreaga normă de la art. 208 C.pen., credem noi), a se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 76.

În fine, o altă discuție raportată la caracterul de infracțiune de obicei este dacă și cum poate exista infracțiunea de hărțuire în varianta specială în contextul „*activării*” clauzei de subsidiaritate raportat la una sau mai multe din acțiunile tipice, discuție care însă va fi realizată *infra*⁴².

III. SUBIECTUL ACTIV ȘI PASIV

Condiția privind calitatea subiectului activ și pasiv în cazul infracțiunii de hărțuire nu ridică, în aparență, probleme deosebite, având în vedere că niciunul dintre aceștia nu este circumstanțiat de norma de incriminare⁴³. Totuși, există unele discuții care pot fi realizate cu privire la fiecare dintre ele.

III.I. Subiectul activ

Chestiunea subiectului activ nu ridică probleme din perspectiva persoanei fizice, putând fi subiect activ al infracțiunii orice persoană fizică, dintre cele care răspund penal. Posibilitatea comiterii în participație improprie a infracțiunii prin instigarea unor minori cu vârsta sub 14 ani⁴⁴ nu poate fi exclusă *de plano*, însă avem rezerve dacă varianta tip ar putea fi comisă de astfel de persoane în mod direct, dată fiind necesitatea cauzării unei stări de temere. Totuși, nu este exclusă o astfel de ipoteză, în special în cazurile în care și subiectul pasiv ar fi tot o persoană minoră. În astfel de cazuri, va fi necesară analiza exactă a împrejurărilor și a eventualei stări de temere pentru a stabili existența faptei prevăzute de legea penală și, subsecvent, a infracțiunii reținute în sarcina instigatorului.

Întrebarea care rămâne este dacă o persoană juridică ar putea comite infracțiunea de hărțuire, iar răspunsul, așa cum se arată și în doctrină⁴⁵, este evident că da. Pentru a argumenta această soluție, arătăm că răspunderea penală a persoanei juridice este una generală în România⁴⁶, persoanele juridice putând răspunde pentru orice infracțiuni al căror conținut constitutiv nu exclude o astfel de răspundere. Infracțiunea de hărțuire poate fi comisă de persoane juridice, în opinia noastră, în ambele forme prevăzute în art. 208 C.pen. și în oricare din modalitățile de realizare a elementului material⁴⁷ prevăzute în art. 135 C.pen. Nu în ultimul rând, considerăm că persoana juridică poate răspunde pentru infracțiunea de hărțuire în calitate de autor, de complice sau de instigator, după caz, în funcție și contribuția la comiterea faptei și de legătura subiectivă stabilită între persoana fizică implicată în comiterea infracțiunii și persoana juridică⁴⁸, atât timp cât i se identifică vinovăția proprie⁴⁹.

III.II. Subiectul pasiv

După cum am arătat, subiectul pasiv este, de asemenea, necircumstanțiat. În doctrină se afirmă însă că poate fi subiect pasiv orice persoană care este în măsură să își dea seama că este supusă unei forme de constrângere fizică⁵⁰. Deși suntem de acord, parțial, cu această afirmație, arătăm că în cazul infracțiunii de hărțuire nu este vorba despre o *constrângere*, ci despre o *stare de temere*, astfel încât infracțiunea ar putea fi comisă împotriva oricărei persoane căreia îi poate fi cauzată o stare de temere prin mesaje sugerate, insidioase.

⁴² A se vedea Secțiunea VI.III. Clauza de subsidiaritate.

⁴³ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 146.

⁴⁴ Reamintim că, potrivit art. 113 C. pen. „(1) *Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal.* (2) *Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ.* (3) *Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal potrivit legii*”. Pentru mai multe detalii, se vedea L. V. Lefterache, *op. cit.*, p. 496 și urm.

⁴⁵ S. Bogdan, D. A. Șerban, G. Zlati, *op. cit.*, p. 117; M. Udrioiu, *op. cit.*, p. 167. Pentru opinia contrară, în sensul că subiectul activ poate fi doar o persoană fizică, a se vedea N. Neagu în V. Dobrinioiu ș.a., *op. cit.*, p. 121.

⁴⁶ A.-R. Trandafir, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, Ed. C. H. Beck, București, 2020, p. 131 și urm.

⁴⁷ Pentru o descriere amănunțită a fiecăreia dintre acestea, a se vedea A. R. Trandafir, A.-R. Trandafir, *op. cit.*, p. 255 și urm.

⁴⁸ Pentru mai multe detalii în acest sens, a se vedea D. Herinean, *Considerente teoretice privind formarea legăturii subiective în cazul răspunderii penale a persoanelor juridice*, în *Analele Universității din București, Seria Drept*, 2019, p. 138 și urm.

⁴⁹ În doctrină a fost realizată o analiză extinsă în acest sens. A se vedea G.-A. Lazăr, *Criterii de evaluare a vinovăției persoanei juridice*, în *Analele Universității din București, Seria Drept*, 2019, p. 151 și urm.

⁵⁰ N. Neagu, în V. Dobrinioiu ș.a., *op. cit.*, p. 121.

Din punctul nostru de vedere, ne vine greu să credem că un copil de 5-6 ani ar putea fi subiect pasiv al acestei infracțiuni, însă dată fiind capacitatea practicii de a ne surprinde, nu excludem *de plano* o atare ipoteză. Totuși, chestiunea aceasta ține mai degrabă de posibilitatea de producere a urmării imediate, iar nu de un veritabil subiect pasiv special al infracțiunii.

În privința capacității unei persoane juridice de a fi subiect pasiv al unei infracțiuni de hărțuire, considerăm că acest lucru nu este posibil întrucât urmarea imediată a infracțiunii este reprezentată de o *stare de temere* cauzată subiectului pasiv. Astfel, legiuitorul a vizat, prin instituirea normei de incriminare, protejarea libertății psihice generice, a unei *bune stări psihice* a persoanelor. Cu toate că nu este contestat faptul că persoanele juridice au o voință proprie, un liber arbitru și un drept a autodeterminare, nu credem că în cazul acestora poate exista și o *bună stare psihică*, motiv pentru care spre deosebire de infracțiunea de șantaj⁵¹, credem că infracțiunea de hărțuire este incompatibilă conceptual cu un subiect pasiv persoană juridică, aspect susținut și în doctrină⁵².

În toate cazurile, fiind vorba de o infracțiune contra persoanei, pluralitatea de subiecți pasivi va atrage incidența unui concurs de infracțiuni.

IV. URMAREA IMEDIATĂ

Din analiza gramaticală a art. 208 C.pen. ar putea părea că urmarea imediată a fiecărei forme infracționale este ușor diferită, în alin. (1) fiind menționată „o stare de temere”, iar în alin. (2) „o temere”. Ne întrebăm astfel dacă legiuitorul a urmărit, într-o modalitate subtilă, crearea unei diferențe între urmarea imediată a celor două variante de comitere a infracțiunii, întrucât simpla „temere” pare a fi de o intensitate și, de ce nu, durată mai mică decât „o stare de temere”, care sugerează o întindere în timp. Această diferență (*dacă, într-adevăr, este una intenționată*) ar putea fi folosită atât ca argument pentru caracterul de infracțiune cu conținuturi alternative⁵³, cât și pentru caracterul de infracțiune de obicei al conduitei prevăzute în art. 208 alin (2) C.pen. Vom reveni la această discuție în analiza variantei speciale a infracțiunii⁵⁴.

Trecând peste această distincție, per ansamblu, urmarea imediată a infracțiunii este o stare de temere cauzată persoanei vătămate, care lezează libertatea psihică a acesteia. Raportat la caracterul acestei infracțiuni, în literatura de specialitate se precizează că ar fi vorba de o infracțiune de rezultat⁵⁵ ori de o infracțiune de pericol concret⁵⁶, în practica judiciară existând totodată considerente care califică infracțiunea de hărțuire ca fiind una de pericol⁵⁷ (*lato sensu*), fără a distinge între pericol concret și pericol abstract. Credem totuși că este exclus ca infracțiunea de hărțuire să poată fi calificată ca o infracțiune de pericol abstract.

---

⁵¹ În cazul infracțiunii de șantaj am afirmat anterior că deși admitem posibilitatea conceptuală de a fi comisă împotriva unei persoane juridice, nu considerăm că *de lege lata* o astfel de soluție este posibilă. A se vedea D. Herinean, *Șantajul. Probleme punctuale*, în *Penalmente Relevant*, nr. 2/2017, material disponibil pe pagina <http://www.revista.penalmente.ro>, consultat în 15 octombrie 2020, p. 11 și urm.

⁵² M. Udriou, *op. cit.*, p. 167.

⁵³ A se vedea *supra*, Secțiunea I. Conținut alternativ sau conținuturi alternative?

⁵⁴ A se vedea *infra*, Secțiunea VI.I. Frecvență „sau” conținut?

⁵⁵ Autorul face mențiunea că „*spre deosebire de amenințare, unde urmarea este o stare de pericol, în cazul hărțuirii urmarea imediată este, așadar, un rezultat*”. A se vedea V. Cioclei, *op. cit.*, p. 148. În același sens, a se vedea C.A. Pitești, s. pen., dec. nr.463/2019 din 14 mai 2019, disponibilă pe rolii.ro.

⁵⁶ Autorul arată că „*pentru a fi în prezența infracțiunii, este necesar ca în concret să se producă starea de pericol, și anume ca victima să fie speriată*”. A se vedea D. Nițu, *op. cit.*, p. 136; F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. II, p. 296.

⁵⁷ „*Elementul material al laturii obiective al infracțiunii constă în acțiunea de o contacta pe persoana vătămată prin telefon în mod repetat, trimițând mesaje cu un conținut amenințător. Urmarea imediată constă în lezarea libertății psihice a persoanei vătămate prin cauzarea unei stări de temere. Fiind o infracțiune de pericol, legătura de cauzalitate între fapt și urmarea produsă rezultă din materialitatea faptei (ex re)*”. A se vedea Jud. Zărnești, s. pen., sent. nr. 151/2018 din 12 iunie 2018, citată în C.A. Brașov, Decizia nr. 348/2019 din 18 aprilie 2019, disponibilă pe rolii.ro. Instanța de apel a schimbat sentința primei instanțe doar în ceea ce privește individualizarea pedepsei, fără însă a critica acele considerente. De asemenea, a se vedea C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr.662/2019 din 13 iunie 2019, disponibilă pe rolii.ro: „*Cu privire la urmarea imediată s-a arătat că aceasta constă în starea de pericol creată la adresa libertății psihice a victimelor, creându-se un climat de insecuritate care perturbă viața privată a acestora*”.

Indiferent de calificarea ca o infracțiune de rezultat sau ca o infracțiune de pericol concret, considerăm că este clară necesitatea dovedirii existenței unei stări de temere cauzate persoanei vătămate. Totuși, de cele mai multe ori, credem că pentru dovedirea acesteia va fi suficientă declarația persoanei vătămate în acest sens, astfel încât *rezultatul* ori *pericolul concret* prevăzut de norma de incriminare depinde foarte mult de percepția persoanei vătămate.

Din acest motiv, norma de incriminare a fost criticată în doctrină ca permițând interpretări prea restrictive sau extensive, în sensul în care o persoană curajoasă nu ar putea fi victima unei astfel de infracțiuni, deși fapta ar putea să îi lezeze libertatea psihică, în timp ce o persoană temătoare ar putea determina aplicarea normei de incriminare în cazul unei „*supravegheri benigne*”⁵⁸. Aceiași autori arată că ar fi preferat soluția prevăzută în cazul amenințării, unde este suficient ca acțiunea să fie aptă a genera starea de temere⁵⁹.

Ținem să aderăm la opinia contrară, conform căreia diferența dintre urmările imediate ale infracțiunilor de amenințare și hărțuire este firească⁶⁰. Astfel, în exemplul oferit de autorii sus-citați, nu vedem necesară sancționarea persoanei care urmărește o persoană extrem de curajoasă, care nu resimte o stare de temere, întrucât în lipsa unei astfel de stări (ci a unui simplu disconfort, ceea ce, probabil, autorii au în vedere când menționează că fapta îi lezează libertatea psihică) nu considerăm necesară intervenția normelor de drept penal, legiuitorul nereglementând prin intermediul acestora protecția simplor inconveniente, ținând cont și de caracterul subsidiar și selectiv al dreptului penal⁶¹. La polul opus, problema referitoare la persoana foarte temătoare ar putea fi rezolvată pe tărâmul vinovăției, dacă într-adevăr autorul nu a urmărit și nu a prevăzut și acceptat faptul că o acțiune de „*supraveghere benignă*” ar putea cauza o stare de temere persoanei vătămate. Astfel, ar putea fi făcută dovadă că, în mod rezonabil, nu este previzibil că unei persoane i s-ar cauza o stare de temere printr-o astfel de acțiune, pentru a se înlătura intenția autorului. Totuși, în aceste ipoteze, dacă autorul a cunoscut temeritatea excesivă a persoanei vătămate și din această cauză și-a adaptat la minimul necesar activitatea infracțională pentru a îi cauza o stare de temere, norma de incriminare ar fi aplicabilă.

Raportat la modalitatea în care este reglementată urmarea imediată a acestei infracțiuni, cauza justificativă a consimțământului persoanei vătămate nu este compatibilă cu aceasta. Dacă ar exista, într-adevăr, un consimțământ al victimei, analiza caracterului infracțional al faptei s-ar opri pe tărâmul tipicității, din două motive. Mai întâi, considerăm că urmarea imediată este incompatibilă conceptual cu un acord al persoanei vătămate, aceasta din urmă neputând dezvolta o „*stare de temere*” cu privire la o acțiune la care a consimțit. Apoi, am putea reține că autorul *hărțuiește* victima ca urmare a *dreptului* oferit de aceasta din urmă, astfel încât acțiunea se realizează *cu drept*. Totuși, practica judiciară arată că o eventuală conduită echivocă din partea victimei nu scutește automat autorul de răspunderea penală, sens în care s-a reținut că „*Nu se poate primi apărarea inculpatului care a susținut că persoana vătămată putea să oprească acțiunile inculpatului și să înlătore pretinsa stare de temere prin blocarea numărului de telefon, fiind în măsură să pună capăt acestui comportament, întrucât inculpatul este cel care ar fi trebuit să se abțină sau să oprească activitățile de hărțuire prin sistarea transmițerii de mesaje SMS sau de apelare a persoanei vătămate, ori de a nu mai căuta să fie în preajma acesteia. De altfel, nici nu se poate reproșa persoanei vătămate că în lipsa unor diligențe specifice, în raport de obiectul cauzei, ar fi încurajat activitatea ilicită a inculpatului*”⁶². Această soluție este corectă, întrucât consimțământul persoanei vătămate ar trebui să fie unul neechivoc pentru a produce efecte, chiar și pe tărâmul tipicității.

Dacă starea de temere este cauzată în legătură cu o calitate specială a subiectului pasiv, nu este exclusă

⁵⁸ S. Bogdan, D. A. Șerban, *op. cit.*, p. 198.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ V. Cioclei în G. Bodoroncea, V. Cioclei, I. Kuglay, L.V. Lefterache, T. Manea, I. Nedelcu, F.-M. Vasile, *op. cit.*, p. 436; V. Cioclei, *op. cit.*, p. 148.

⁶¹ Pentru mai multe detalii, a se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. I, p. 19-20.

⁶² C.A. Cluj, s. pen., dec. nr.605/2020 din 23 iunie 2020, disponibilă pe rolii.ro.

reținerea unei infracțiuni precum ultrajul sau ultrajul judiciar. Spre exemplu, într-o decizie de speță, instanța a condamnat inculpatul pentru comiterea unei infracțiuni de ultraj judiciar prevăzută în art. 279 alin. (2) și (4) C.pen. raportat la art. 208 alin. (2) C.pen. împotriva unui avocat, constând în aceea că „în perioada 13.02.2019 – 22.06.2019, în scop de intimidare și în legătură cu exercitarea profesiei de avocat, a expedit mai multe e-mail-uri părții civile (avocat în cadrul Baroului Cluj) Z, care îi reprezenta pe numiții A, B, C și D SRL în dosarul (...) al Tribunalului Specializat Cluj, înregistrat ca urmare a cererii de chemare în judecată formulate de X (inculpatul, s.n., D.H.), frecvența și conținutul e-mail-urilor transmise (în care face referiri la membrii familiei avocatei, la zilele de naștere ale acestora și la faptul supraviețuirii lor ori face trimiteri la Muzeul Antipa, în care poate ajunge, ca exponat, și avocata Z) cauzându-i părții civile o puternică stare de temere”⁶³. Reamintim în acest caz că ultrajul judiciar va putea fi reținut, inclusiv raportat la infracțiunea de hărțuire, doar în cazul în care subiectul pasiv, în speță avocatul, nu își încalcă ori depășește atribuțiile legale și nu le exercită abuziv⁶⁴.

Tot raportat la urmarea imediată, se remarcă o speță în care instanța a acordat părții civile daune materiale constând în contravaloarea taxiurilor pe care aceasta a susținut că le-a utilizat zilnic în perioada în care a fost hărțuită, instanța de apel arătând că „În ceea ce privește latura civilă a cauzei, Curtea constată că partea civilă a solicitat obligarea inculpatului la plata contravalorii curselor de taxi efectuate în 126 de zile din perioada octombrie 2018 – martie 2019. Pentru început este de observat că inculpatul a fost condamnat pentru hărțuirea persoanei vătămate în perioada decembrie 2018 – mai 2019, iar potrivit art.19 alin.1 C. pr. pen., obiectul acțiunii civile exercitată în cadrul procesului penal este prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale. În aceste condiții, părții civile îi pot fi acordate daune doar în perioada decembrie 2018– martie 2019, deoarece până în această lună au fost solicitate, în speță fiind aplicabil și principiul disponibilității. Apoi, făcând un calcul al zilelor lucrătoare din acea perioadă, Curtea constată că este vorba în speță de 80 de zile, iar, potrivit datelor obținute de pe site-urile oficiale ale serviciilor de taxi din orașul Cluj-Napoca, la data respectivă costul transportului era de 2,25 lei/km, deci un drum de 3 km ar fi costat în jur de 10 lei, cu taxa de pornire”⁶⁵.

V. VARIANTA DE BAZĂ

Ajungând la analiza punctuală a variantei tip, vom discuta câteva probleme de interpretare și aplicare întâlnite în cazul acesteia în practica judiciară. Astfel, mai întâi, vom analiza condiția negativă de tipicitate, respectiv ca fapta să fie săvârșită „fără drept sau fără un interes legitim” (punctul V.I.), urmând apoi să studiem înțelesul și extinderea noțiunii de supraveghere (punctul V.II).

V.I. Sintagma fără drept sau fără un interes legitim

Existența unei sintagme de acest gen nu caracterizează în mod exclusiv infracțiunea de hărțuire în varianta de bază, existând și alte norme de incriminare care conțin prevederi similare. Amintim, cu titlu exemplificativ, că mai conțin sintagma „fără drept” infracțiunile: violarea de domiciliu, violarea sediului profesional, violarea vieții private, divulgarea secretului profesional, furtul de folosință în varianta asimilată, tulburarea de posesie, uzurparea de calități oficiale, compromiterea intereselor justiției, violarea secretului corespondenței, etc. Pe de altă parte, noțiunea de „interes legitim” mai este regăsită doar în art. 226 alin. (4) lit. a) C.pen., care reglementează o cauză justificativă specială a infracțiunii de violarea vieții private.

Trecând la analiza efectivă a acestei condiții, arătăm că noțiunea „fără drept” nu ar trebui considerată o normă de trimitere către cauza justificativă a exercitării unui drept prevăzută în art. 21 alin. (1) C.pen., ci ar putea avea o semnificație proprie, mai extinsă decât cea din cazul cauzei justificative. În temeiul cauzei

⁶³ C.A. Cluj, s. pen., dec. nr.975/2020 din 17 septembrie 2020, disponibilă pe rolii.ro.

⁶⁴ A.-R. Trandafir în C. Rotaru, A.-R. Trandafir, V. Cioclei, *Drept penal. Partea specială II. Curs tematic*, Ediția a 4-a, Ed. C. H. Beck, București, 2020, p. 149.

⁶⁵ C.A. Cluj, s. pen., dec. nr.516/2020 din 04 iunie 2020, disponibilă pe rolii.ro.

justificative, poate înlătura răspunderea penală doar un drept prevăzut de lege, fără a se depăși limitele acesteia⁶⁶ și doar în cazurile expres prevăzute de lege, nefiind permisă o aplicare extensivă.

Cu toate acestea, credem că nu se impune aceeași concluzie și atunci când sintagma „fără drept” este prevăzută în norma de incriminare. În aceste cazuri, pe lângă noțiunea *stricto sensu*, considerăm că *dreptul* ar putea fi conferit inclusiv contractual de către persoana vătămată (atunci când aceasta este titularul valorii sociale ocrotite). Observăm un grad ridicat de similitudine și poate chiar intercalare cu cauza justificativă a consimțământului în aceste situații. Totuși, în cazul infracțiunilor contra persoanei care au această condiție negativă de tipicitate, opinăm că existența consimțământului persoanei vătămate (conform art. 22 C.pen.) va conferi autorului un *drept convențional* de a comite fapta, astfel încât fapta acestuia nu va fi una prevăzută de legea penală. În mod evident, un eventual abuz de drept va conduce la îndeplinirea condiției negative de tipicitate și astfel la comiterea infracțiunii.

Raportat la interesul legitim, literatura de specialitate arată că poate fi atât privat, legat de realizarea unui drept subiectiv, cât și public – respectarea drepturilor fundamentale, a ordinii de drept, ș.a.⁶⁷. Totuși, întinderea noțiunii de interes legitim nu este nelimitată, nefiind posibilă deturnarea acestuia (de altfel, nici a unui drept) de la scopul pentru care acesta a fost prevăzut sau oferit de lege⁶⁸. Exemplele clasice sunt părinții care își urmăresc copiii, jurnalistul care urmărește ori supraveghează o persoană pentru a obține informații de interes public în cadrul unei anchete de presă⁶⁹, supravegherea operativă⁷⁰, detectivii particulari, colecții de datorii⁷¹, paparazzi⁷², ș.a., toate cu condiția respectării limitelor legale și a unui caracter legitim.

Într-o speță, instanța de apel a întors soluția de condamnare dispusă de prima instanță, reținând că din analiza probelor de la dosar „nu a rezultat ca inculpatul să fi urmărit în mod repetat persoana vătămată, să-i fi supravegheat locuința, locul de muncă ori alte locuri frecventate de aceasta. Rezultă, într-adevăr, că au existat mai multe deplasări ale inculpatului la sediul biroului persoanei vătămate, necontestate de către acesta, însă acestea nu s-au întreprins cu scopul de a tracasa persoana vătămată, de a-i crea o stare de disconfort în realizarea activităților pe care și le-a propus, de a cunoaște actele și faptele acesteia, ci au fost justificate de necesitatea recuperării documentelor contabile, în contextul în care acestea erau solicitate de către A.N.A.F. pentru o inspecție fiscală. Concluzionând, Curtea reține că fapta inculpatului nu se circumscrie conținutului infracțiunii de hărțuire, nefiind prevăzută de legea penală, astfel că soluția care se impune în cauză este achitarea în temeiul dispozițiilor art. 16 alin.1 lit. b teza I Cod procedură penală”⁷³.

În practica judiciară s-a refuzat interesul legitim invocat de inculpat, respectiv dorința de „a arăta faptul că persoana vătămată folosește autoturismul instituției în interes personal sau că lipsește nemotivat de la birou în timpul programului de serviciu...”⁷⁴ ca nedovedit, dar și din cauza vicierii acestuia de un scop ilicit al inculpatului, respectiv restituirea în afara cadrului legal a materialului lemnos confiscat de la acesta de către persoana vătămată, șef al unui Post de Poliție⁷⁵. Aceeași instanță a mai arătat, cu privire la dreptul invocat de inculpat în comiterea faptei, că „Totodată, calitatea de consilier local a inculpatului nu presupune atribuții individuale de

⁶⁶ L. V. Lefterache, *op.cit.*, p. 206.

⁶⁷ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 147.

⁶⁸ S. Bogdan, D. A. Șerban, *op. cit.*, p. 198.

⁶⁹ V. Cioclei, *op. cit.*, p.147.

⁷⁰ S. Bogdan, D. A. Șerban, *op. cit.*, p. 197.

⁷¹ N. Neagu în V. Dobrinou ș.a., *op. cit.*, p. 122.

⁷² S. Bogdan, D. A. Șerban, G. Zlati, *op. cit.*, p. 118.

⁷³ C.A. Galați, s. pen., dec. nr.691/2019 din 30 mai 2019, disponibilă pe rolii.ro.

⁷⁴ C.A. Alba Iulia, s. pen., dec. nr.640/2017 din 6 iulie 2017, disponibilă pe rolii.ro.

⁷⁵ *Ibidem*. În această speță, considerăm că instanța trebuia ca, în virtutea calității de polițist (șef de post) a persoanei vătămate, să dispună schimbarea încadrării juridice din infracțiunea de hărțuire în infracțiunea de ultraj prevăzută în art. 257 alin. (2) C.pen. raportat la art. 208 alin. (1) C.pen., dat fiind că din probatoriul menționat în hotărâre și chiar din considerentele instanței reiese în mod clar comiterea infracțiunii în scop de intimidare a persoanei vătămate, astfel cum prevede tipicitatea infracțiunii de ultrajul.

*verificare a competențelor șefului de post din comună sau a modului cum acesta își exercită funcția*⁷⁶.

Într-o altă cauză în care inculpatul a invocat dreptul de a afla informații despre situația școlară a copiilor pentru hărțuirea fostei soții, se arată că „*dreptul acestuia de a afla informații cu privire la situația școlară a fetelor nejustificând acțiunile de șicanare a persoanei vătămate, prin ascunderea acestuia după tomberoane și pătrunderea în incinta școlii în același moment cu persoana vătămată, proferarea de injurii cu acele ocazii, vizitele repetate, chiar și în decursul aceleiași zile, dar și proiectarea unui laser de culoare verde pe ferestrele școlii și ambalarea motocicletei în zona acesteia*”⁷⁷.

V.II. Elementul material. Noțiunea de supraveghere

În primul rând, ceea ce este de esența ambelor modalități de comitere a elementului material este că trebuie realizate în mod perceptibil de către persoana vătămată, astfel încât să poată duce la producerea urmării imediate – starea de temere cauzată acesteia.

Dacă în cazul noțiunii de urmărire nu credem că se pun probleme foarte mari de interpretare, nu același lucru îl putem spune despre cea de supraveghere. Doctrina afirmă că supravegherea se diferențiază de urmărire prin aceea că reprezintă o activitate „statică” din partea autorului, care îi observă activitatea, fără însă a se deplasa pe urmele acesteia⁷⁸. Raportat la activitatea de supraveghere, se mai afirmă că presupune inclusiv pândirea locuinței sau a altor locuri frecventate de victimă, indiferent dacă aceasta se află în respectivele locații sau nu⁷⁹. Dorim să nuanțăm această ultimă afirmație, în sensul în care dacă victima nu este acolo, textul este aplicabil doar dacă victima ajunge și îl observă pe cel care supraveghează sau dacă informația referitoare la supraveghere ajunge cumva la cunoștința acesteia, în caz contrar neputând exista urmarea imediată.

Un alt autor arată că supravegherea poate fi realizată prin orice mijloace, respectiv în mod direct, vizual, dar și prin intermediul unor echipamente tehnice⁸⁰. Cu o altă ocazie⁸¹ am arătat că am putea fi în prezența unui act de *supraveghere* a unei persoane, de exemplu, prin preluarea controlului asupra camerei web a acesteia, prin instalarea de camere de supraveghere în afara locuinței (sau chiar în interiorul locuinței, dar aici am putea vorbi și de violarea vieții private), aspecte pe care persoana vătămată le descoperă sau despre care este încunoștințată. Totodată, la fel ca în materialul citat, opinăm că în aceste cazuri, infracțiunea ar putea fi reținută în concurs cu violarea vieții private ori cu o infracțiune informatică, de tipul accesului ilegal la un sistem informatic.

O altă ipoteză pe care o aducem în discuție ar putea fi montarea unui dispozitiv de supraveghere de tip GPS pe mașina unei persoane. În cazul în care, concomitent cu supravegherea prin GPS, autorul procedează în mod repetat și la urmărirea persoanei, iar aceasta percepe acest lucru, suntem într-o ipoteză clasică de hărțuire, urmând a se reține o singură infracțiune de obicei.

Care este însă soluția în cazul în care autorul se limitează la supravegherea în mod repetat a conduitei acesteia, fără însă a o urmări fizic? Soluția depinde, în opinia noastră, de percepția victimei, respectiv dacă aceasta află că este supravegheată și i se produce o stare de temere. Într-o astfel de situație, în opinia noastră, infracțiunea de hărțuire ar putea fi incidentă. Într-o speță în care inculpatul instalase un dispozitiv GPS pe mașina fostei sale concubine pentru a îi urmări deplasările, Înalta Curte de Casație și Justiție a arătat că nu este incidentă infracțiunea prevăzută în art. 26 alin. (1) din Legea nr. 51/1991⁸², aceasta având un subiect

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ C.A. București, s. pen., dec. nr.1573/2017 din 8 noiembrie 2017, disponibilă pe rolii.ro.

⁷⁸ S. Bogdan, D. A. Șerban, *op. cit.*, p. 197.

⁷⁹ N. Neagu în V. Dobrinoiu ș.a., *op. cit.*, p. 121.

⁸⁰ M. Udriou, *op. cit.*, p. 168.

⁸¹ D. Herinean, *Ce infracțiuni pot fi comise în mediul online și social media?*, material disponibil pe pagina www.juridice.ro, consultat în 15 octombrie 2020.

⁸² Conform art. 14 alin. (2) din Legea nr. 51/1991, activitățile specifice culegerii de informații care presupun restrângerea unor drepturi sau libertăți fundamentale sunt „d) instalarea de obiecte, întreținerea și ridicarea acestora din locurile în care au fost depuse,

activ calificat, respectiv *o persoană îndreptățită, potrivit legii, să desfășoare activități de culegere de informații*⁸³. Așadar, considerăm că singura infracțiune care poate fi reținută în astfel de cazuri este cea de hărțuire, în condițiile menționate deja și, eventual, violarea vieții private, dacă sunt întrunite elementele constitutive ale acestei infracțiuni.

VI. VARIANTA SPECIALĂ

În primul rând, ținem să menționăm că am ales denumirea propusă în literatura de specialitate de „variantă specială” în locul celor de variantă atenuată sau variantă asimilată, aderând la argumentele privind diferența de element material și de sancțiune dintre cele două⁸⁴. Totuși, astfel cum am arătat, spre deosebire de autorul citat, considerăm că varianta specială incriminează o infracțiune distinctă de varianta de bază, dat fiind caracterul de infracțiune cu conținuturi alternative a infracțiunii de hărțuire.

În al doilea rând, atragem atenția asupra faptului că această infracțiune nu beneficiază, spre deosebire de varianta tip, de o condiție negativă de tipicitate de tipul „fără drept sau fără un interes legitim”. Astfel, în cazul acestei variante speciale, pentru înlăturarea răspunderii penale invocând un drept, este necesară aplicarea întocmai a cauzei justificative prevăzute în art. 21 alin. (1) C.pen., respectiv exercitarea unui drept prevăzut de lege sau, eventual a celei prevăzute în art. 22 C.pen., consimțământul persoanei vătămate. În acest sens, existența unui interes legitim nu va justifica comiterea infracțiunii prevăzute în art. 208 alin. (2) C.pen.

În cele ce urmează, vom analiza punctual necesitatea caracterului repetat al faptei din cadrul acestei infracțiuni (punctul V.I.), înțelesul noțiunii de comunicare (punctul V.II.) și clauza de subsidiaritate (punctul V.III.).

VI.I. Frecvență „sau” conținut?

După cum am precizat *supra*, considerăm că infracțiunea de hărțuire este (sau, cel puțin, ar trebui să fie) o infracțiune de obicei, în ambele sale variante alternative. Doctrina este, în principiu, în același sens, considerându-se că este necesar ca elementul material să se repete în cazul ambelor variante pentru existența infracțiunii⁸⁵.

Problema apare din expresia „*prin frecvență sau conținut*”, care pare să sugereze caracterul alternativ al frecvenței ori conținutului comunicărilor care cauzează starea de temere pentru ca faptă să constituie infracțiune. Astfel cum arată alți autori, textul pare a sugera că e posibilă reținerea unei fapte tipice printr-o

---

supravegherea prin fotografiere, filmare sau prin alte mijloace tehnice ori constatări personale, efectuate sistematic în locuri publice sau efectuate în orice mod în locuri private; e) localizarea, urmărirea și obținerea de informații prin GPS sau prin alte mijloace tehnice de supraveghere;”

Art. 26 alin. (1) din Legea nr. 51/1991: „Desfășurarea, fără autorizare, a activităților specifice culegerii de informații supuse autorizării în condițiile prezentei legi sau cu depășirea autorizării acordate se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă”.

⁸³ „Înalta Curte constată că subiectul activ al infracțiunii prev. de art. 26 alin. 1 din Legea nr. 51/1991 este unul calificat, neputând fi decât una dintre persoanele îndreptățite, potrivit acestei legi, să desfășoare activități de culegere de informații. Pe de altă parte, activitatea de culegere de informații incriminată nu poate fi realizată decât în scopul prevăzut de această lege specială. Aceasta deoarece, Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României este o lege care are un domeniu de reglementare special (relațiile privind securitatea națională), lege ce cuprinde și dispoziții penale. Concluzionând sub aceste aspect, Înalta Curte constată că, prin dispozițiile art. 26 alin. 1 din Legea nr. 51/1991, se sancționează persoanele care pot realiza activități de culegere de informații în scopul cunoașterii, prevenirii și înlăturării amenințărilor interne sau externe ce pot aduce atingere securității naționale, activități care fie au fost realizate de aceștia, deși nu au obținut în prealabil autorizația pentru a le efectua conform legii, fie au fost efectuate după expirarea autorizației legal obținute”. A se vedea Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția penală, Decizia nr. 18/A din 25 ianuarie 2018, disponibilă pe www.scj.ro. În speță, inculpatul fusese trimis în judecată și pentru infracțiunea de hărțuire, dar prima instanță, C.A. Ploiești (prin Sentința nr. 128/2017 din 18 septembrie 2017, disponibilă pe rolii.ro), l-a condamnat doar pentru infracțiunea prevăzută în art. 26 alin. (1) din Legea nr. 51/1991, fără a face referiri în cuprinsul sentinței la vreo schimbare de încadrare juridică. După cum am arătat, în apel, Înalta Curte de Casație și Justiție a întors soluția și a pronunțat o soluție de achitare în temeiul art. 16 alin. (1) lit. b) teza I C. pr. pen.

⁸⁴ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 146.

⁸⁵ *Idem*, p. 147.

singură comunicare ce generează o stare de temere exclusiv prin prisma conținutului său⁸⁶. Totuși, aceiași autori aduc un argument pertinent și în sensul contrar, menționând că pluralul folosit în norma de incriminare (apeluri, comunicări) ar sugera cerința repetabilității⁸⁷, argument care însă ar putea fi răsturnat prin regula de interpretare a normelor penale conform căreia „singularul presupune pluralul și invers”⁸⁸.

Un alt reper antamat deja *supra* ar putea fi diferența subtilă dintre urmarea imediată prevăzută în art. 208 alin. (1) C.pen. („o stare de temere”) și cea prevăzută în alin. (2) al aceluiași articol („o temere”). Dacă am valorifica această diferență, se poate susține că rațiunea acesteia este că, tocmai, o temere poate fi cauzată și prin o singură acțiune, pe când, pentru cauzarea unei stări de temere, ar fi nevoie de repetabilitatea conduitei. Astfel, s-ar putea concluziona că varianta specială nu ar fi o infracțiune de obicei.

Chiar dacă literatura de specialitate a reușit formularea unor argumente prin care și această variantă specială să fie considerată o infracțiune de obicei, soluție cu care suntem de acord, considerăm totuși că această interpretare se face în mod teleologic, însă, totuși, *contra legem*. Din acest motiv, citând un articol apărut anterior intrării în vigoare a actualului Cod penal, care însă a rămas de actualitate, considerăm necesară o intervenție legislativă prin care legiuitorul să prevadă cumulativ cele două condiții⁸⁹, respectiv a frecvenței și a conținutului comunicărilor, în cuprinsul art. 208 alin. (2) C.pen., prin înlocuirea conjuncției „sau” cu „și”.

Separat de necesitatea repetării actelor arătată *supra*, dată fiind formularea actuală a textului, respectiv frecvență sau conținut, considerăm că efectuarea unor comunicări cu conținut pașnic, dar intruziv, dacă prin frecvența acestora se cauzează stare de temere, poate conduce la comitere infracțiunii, mai ales că aceasta poate fi comisă și cu intenție indirectă, când autorul doar acceptă faptul că ar putea cauza victimei o stare de temere. În practică s-a reținut o astfel de soluție într-o speță în care, în primă instanță, inculpatul (care efectuase 185 de apeluri către persoana vătămată și îi transmisese 211 mesaje) a fost condamnat pentru un concurs între săvârșirea a două infracțiuni de hărțuire față de aceeași persoană vătămată, prevăzute în art. 208 alin. (1) C.pen. și art. 208 alin. (2) C.pen., instanța arătând că „faptele inculpatului X, care în perioada februarie 2016–august 2017, în mod repetat, a contactat-o telefonic pe partea civilă V, i-a trimis mesaje telefonice, a urmărit-o la locul de muncă și la domiciliu încercând să o determine să aibă o relație de prietenie și provocându-i totodată o puternică stare de temere, întrunește elementele constitutive a două infracțiuni de hărțuire, prev. de art. 208 alin. 1 Cod penal și art. 208 alin. 2 C.pen. cu aplicarea art. 38 alin. 1 C.pen. S-a apreciat că acționând în acest mod inculpatul a prevăzută rezultatul faptelor sale și deși nu l-a urmărit a acceptat producerea lui reținându-se ca formă de vinovăție intenția indirectă”⁹⁰.

VI.II. Înțelesul noțiunii de comunicare

Varianta specială se poate comite doar prin mijloace de comunicare la distanță, reieșind acest lucru chiar din textul de incriminare. Dacă noțiunea de *apeluri telefonice* se referă strict la telefoanele fixe sau mobile,

⁸⁶ S. Bogdan, D. A. Șerban, *op. cit.*, p. 199.

⁸⁷ *Idem*, p. 199.

⁸⁸ L. V. Lefterache, *op. cit.*, p. 66.

⁸⁹ D. Nițu, *op. cit.*, p. 137. Autorul arată că „Având în vedere că frecvența este alternativ prevăzută cu conținutul, ne punem aici întrebarea dacă un singur apel telefonic, care, însă, prin conținut, cauzează victimei starea de temere va putea determina reținerea infracțiunii de hărțuire? Răspunsul nostru este, însă, un categoric nu! Deși interpretând literal textul de lege, soluția contrară ar putea fi susținută, nu credem că aceasta a fost intenția legiuitorului! În măsura în care un unic apel telefonic produce acest efect, discuția se va purta mai degrabă eventual, pe incidenta infracțiunii de amenințare. Totuși, credem că ar fi fost mai indicat ca legiuitorul să prevadă, în cuprinsul textului de la alin. (2), în mod cumulativ condițiile frecvenței și conținutului, pentru a evita pe viitor astfel de discuții”.

⁹⁰ Jud. Slatina, s. pen., sent. nr. 519/2019 din 05 iulie 2019. Instanța de apel a desființat soluția și a pronunțat o soluție de încetare a procesului penal, având în vedere retragerea plângerii prealabile de către persoana vătămată, motiv pentru care nu a analizat pe fond soluția primei instanțe. A se vedea C.A. Craiova, s. pen., dec. nr. 1046/2020 din 24 septembrie 2020, disponibilă pe rolii.ro.

noțiunea de *comunicări prin mijloace de transmitere la distanță* acoperă o gamă largă de posibilități tehnologice⁹¹, fie ele aplicații sau platforme care ar putea fi utilizate prin intermediul unui laptop, tablete sau telefon.

Întrebarea care survine este dacă noțiunea de *comunicări prin mijloace de transmitere la distanță* se referă exclusiv la comunicări directe către persoana vătămată sau, din contră, are în vedere și eventuale comunicări adresate publicului larg. Textul de incriminare nu pare să distingă și nu obligă în mod expres la efectuarea de apeluri telefonice ori comunicări către persoana vătămată. De altfel, analizând gramatical noțiunea de *comunicare*, aceasta poate viza atât *corespondențe* private, cât și *comunicări* publice sau mediate.

Analizând valoarea socială ocrotită – libertatea psihică a persoanei vătămate – credem că aceasta ar putea fi afectată și prin transmiterea mediată sau chiar publică de mesaje, atât timp cât acestea sunt apte și cauzează în concret o stare de temere persoanei vătămate. Ne întrebăm însă dacă rațiunea incriminării este protecția libertății psihice și față de astfel de conduite, despre care am putea afirma că ar leza mai întâi demnitatea persoanei, valoarea socială care nu mai este protejată prin mecanisme de drept penal *de lege lata*, ulterior dezincriminării infracțiunilor de insultă și calomnie⁹², ținând cont că acest moment coincide chiar cu momentul incriminării hărțuirii.

Dincolo de această discuție și de posibilitatea evidentă ca anumite conduite să aducă atingere mai multor valori sociale, considerăm că atât timp cât se aduce atingere libertății psihice a unei persoane și i se cauzează o stare de temere, o acțiune care poate fi calificată ca o *comunicare* către alte persoane, realizată cu intenția directă sau acceptând faptul că va ajunge la persoana vătămată, ar putea atrage aplicabilitatea textului de incriminare, evident, cu condiția de a nu *activa* totodată clauza de subsidiaritate.

Această opinie se bazează și pe o interpretare teleologică a normei, permisă și de interpretarea gramaticală, aceasta având scopul de a proteja persoanele de orice acțiuni care ar putea să le afecteze libertatea psihică prin crearea unei stări de temere. Nu credem că este de dorit ca eventualii autori să poată eluda răspunderea penală prin adresarea publică a mesajelor inconfortabile sau prin transmiterea mediată a acestora, atât timp cât aceste mesaje ajung, oricum, la persoanele vizate de acestea.

Suntem conștienți că această opinie poate fi criticată cu argumente ce țin de autonomia conceptuală a termenului de *comunicare*, de legalitatea care trebuie să caracterizeze normele de incriminare și de necesitatea previzibilității aplicării normelor penale, însă aceleași argumente pot fi folosite, credem noi, și *in favorem*.

De exemplu, fără a fi identificat o decizie de practică în acest sens, considerăm că nu putem exclude *de plano* din tipicitatea acestei norme fapta unei persoane care postează în mod repetat de pe un cont sau mai multe conturi de social media afirmații jignitoare, denigratoare și deranjante la adresa unei alte persoane, ori creează în mod repetat conturi false care au ca scop comunicarea publică a unor astfel de informații, în măsura în care, datorită frecvenței *sau* conținutului, s-ar cauza o stare de temere persoanei vizate de acele postări.

O altă modalitate de comunicare, unde credem, de această dată, cu tărie că va fi incidentă norma de incriminare dacă sunt îndeplinite și celelalte condiții, este atunci când autorul etichetează persoana vătămată în postări (așa-numitul *tag*) sau acestea îi sunt transmise de autor prin diverse mijloace, cum ar fi unele conturi false. Astfel, etichetarea unei persoane, chiar dacă nu garantează mereu faptul că persoana vizată va ajunge la conținutul acesteia⁹³, dovedește cu certitudine intenția autorului de a transmite respectivul mesaj. Or, dacă

⁹¹ V. Cioclei în G. Bodoroncea ș.a., *op. cit.*, p. 579.

⁹² Până la abrogarea acestora odată cu intrarea în vigoare a Codului penal actual, insulta era incriminată în art. 205 C.pen. 1968 „(1) Atingerea adusă onoarei ori reputației unei persoane prin cuvinte, prin gesturi sau prin orice alte mijloace, ori prin expunerea la batjocură, se pedepsește cu amendă. (2) Aceeași pedeapsă se aplică și în cazul când se atribuie unei persoane un defect, boală sau infirmitate care, chiar reale de-ar fi, nu ar trebuie relevate”, iar calomnia în art. 206 C.pen. 1968: „Afirmarea sau imputarea în public, prin orice mijloace, a unei fapte determinate privitoare la o persoană, care, dacă ar fi adevărată, ar expune acea persoană la o sancțiune penală, administrativă sau disciplinară, ori disprețului public, se pedepsește cu amendă de la 2.500.000 lei la 130.000.000 lei.”

⁹³ De exemplu, nu există o astfel de garanție în privința acestei afirmații în cazul persoanelor cu un număr foarte mare de urmăritori sau adepți ai conturilor personale, din acest motiv fiind posibil să nu distingă respectivele comunicări dintre multiplele

mesajele ajung în mod repetat la persoana vizată și îi cauzează acesteia o stare de temere, credem că norma de incriminare ar putea fi incidentă.

Într-o speță, deși condamnarea vizează exclusiv acțiunile subsumate urmăririi persoanei vătămate și transmiterii mesajelor cu caracter jignitor, obscen sau insinuând diverse pericole potențiale, instanța arată că toate acestea „sunt conjugate cu acte de denigrare publică, cum ar fi scrisoarea trimisă la locul de muncă al fiicei persoanei vătămate, faptă care nu poate fi înțeleasă decât prin grija inculpatului de a produce un rezultat vătămător”⁹⁴. Într-o altă cauză, în descrierea stării de fapt se reține că „inculpatul X a postat pe rețeaua de socializare Facebook mai multe mesaje defăimătoare la adresa șefului de post Y și a instituției în care acesta lucrează. În data de 30.05.2015, inculpatul a intrat în direct într-o emisiune transmisă de Postul de televiziune A TV, emisiune în care a vorbit despre persoana vătămată, aducându-i mai multe acuzații, în scop de defăimare și intimidare”⁹⁵, fără însă ca acestea să fie amintite și la încadrarea juridică a faptei, inculpatul fiind trimis în judecată doar pentru fapta prevăzută în art. 208 alin. (1). C.pen., condamnarea fiind pronunțată în același sens⁹⁶.

Ca o concluzie parțială a acestei dezbateri în care am adus argumente în favoarea ambelor soluții, ne dorim ca aceasta să reprezinte un punct de plecare de la care, în viitor, doctrina și practica judiciară să analizeze și să dezvolte înțelesului noțiunii de *comunicare* și dacă aceasta ar putea viza, în forma actuală a textului, mai mult decât interacțiunea virtuală directă între autor și victimă.

VI.III. Clauza de subsidiaritate

Varianta specială a infracțiunii de șantaj prevăzută în art. 208 alin. (2) C.pen. include, după cum lesne se observă, o clauză de subsidiaritate, respectiv mențiunea de la finalul normei care prevede „dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă”. Am utilizat deja existența acestei mențiuni ca un argument în favoarea faptului că hărțuirea este o infracțiune cu conținuturi alternative.

Indiferent de caracterul de infracțiune cu conținut alternativ sau conținuturi alternative, considerăm că există o întrebare deosebit de interesantă la care ne propunem să răspundem în acest context și al cărei răspuns nu este oricum afectat de această clasificare⁹⁷: faptele calificate ca o infracțiune mai gravă pot fi avute în vedere în stabilirea *indeletnicirii*, a caracterului repetat al conduitei necesar infracțiunii de obicei?

Dacă în cazul variantei tip a infracțiunii este clar că hărțuirea poate fi reținută în concurs (real sau chiar ideal) cu o altă infracțiune atunci când sunt tipice ambele norme de incriminare⁹⁸ și sunt comise prin aceeași acțiune sau acțiuni conexe, în cazul variantei speciale discuția nu este la fel de clară.

Este util de amintit o opinie doctrinară care a fost exprimată, tindem noi să credem, doar cu privire la modalitatea prevăzută în art. 208 alin. (1) C.pen., deși nu se precizează expres această limitare, autorul întrebându-se „dacă, odată ce am reținut concursul, se mai poate da relevanță actelor respective – deja încadrate juridic ca alte infracțiuni – în cadrul infracțiunii de hărțuire, pentru a proba obișnuința. Credem că da, chiar dacă soluția se îndepărtează de perspectiva clasică asupra infracțiunii de obicei, unde fiecare act analizat individual nu are relevanță penală. Nimic nu ne împiedică, însă, să reținem un act concret atât în cuprinsul infracțiunii de obicei, cât și să îi dăm

---

mesaje și notificări primite. Cu toate acestea, dacă în concret comunicarea ajunge la destinatar, nu va exista nicio problemă în acest sens.

⁹⁴ C.A. Cluj, s. pen., dec. nr. 605/2020 din 23 iunie 2020, disponibilă pe rolii.ro.

⁹⁵ C.A. Alba Iulia, s. pen., dec. nr. 640/2017 din 6 iulie 2017, disponibilă pe rolii.ro.

⁹⁶ *Ibidem*. Totuși, instanța mai reține că „În cauza de față, acțiunile de urmărire și supraveghere săvârșite de inculpat nu pot fi privite însă de sine stătător, ci trebuie raportate la scopul urmărit și la frecvența și insistența acestuia în a îi crea o stare de disconfort și de temere persoanei vătămate”.

⁹⁷ Am arătat *supra* că, în opinia noastră, chiar și în ipoteza în care se admite că hărțuirea este o infracțiune cu conținut alternativ, comiterea unei fapte tipice conform art. 208 alin. (1) C.pen. și a unei fapte prevăzute în art. 208 alin. (2) C.pen. nu poate echivala cu *repetarea* conduitei cerute de norma de incriminare. A se vedea *supra*, Secțiunea II.

⁹⁸ De exemplu, dacă autorul, după ce urmărește în mod repetat victima, la a treia împrejurare intră în casă peste aceasta fără consimțământul ei, vom fi în prezența unui concurs ideal între infracțiunea de hărțuire și violarea de domiciliu.

*relevanța lui juridică proprie. Ca argument, arătăm că și în cazul concursului ideal, prin aceeași unică acțiune avem întrunite simultan elementele constitutive a două sau mai multor infracțiuni. La fel și aici, avem întrunite elementele unei infracțiuni distincte, respectiv se integrează în conținutul unei viitoare infracțiuni de obicei*⁹⁹.

Fiind de acord în totalitate cu cele citate, considerăm că tocmai clauza de subsidiaritate ne împiedică să aplicăm același raționament în cazul variantei speciale. Astfel, odată ce în privința unei acțiuni tipice conform art. 208 alin. (2) C.pen. sunt întrunite elementele constitutive ale unei alte infracțiuni, aceasta își pierde semnificația penală din punct de vedere al infracțiunii de hărțuire. Prin urmare, credem noi, nu va putea fi reținută ca o componentă a infracțiunii de obicei, nemaifiind un *act omogen* cu celelalte acte din structura acesteia, întrucât are o valență penală diferită.

Analiza nu se oprește însă aici, întrucât survine următoarea întrebare, respectiv dacă infracțiunea care a atras *activarea* clauzei de subsidiaritate va putea fi reținută în concurs cu o infracțiune de hărțuire în varianta specială, ambele comise de același autor față de același subiect pasiv.

Pentru a putea oferi un răspuns, considerăm necesar să plecăm de la un exemplu. Autorul efectuează cinci apeluri telefonice către persoana vătămată, cu conținut șicanator și jignitor, iar apoi mai efectuează un asemenea apel, în care, suplimentar, amenință victima cu comiterea unei infracțiuni. Această acțiune de amenințare va atrage incidența infracțiunii prevăzute în art. 206 C.pen. Am stabilit deja că nu putem include această a șasea acțiune tipică în structura infracțiunii de obicei, dată fiind existența clauzei de subsidiaritate. Totuși, va putea subzista un concurs de infracțiuni între infracțiunea de amenințare și infracțiunea de hărțuire, formată din primele cinci acțiuni?

Reținem că unitatea legală de infracțiune provine din voința legiuitorului, care a reunit, în conținutul aceleiași incriminări, mai multe acțiuni sau inacțiuni ce fac parte din conținutul unor infracțiuni distincte¹⁰⁰, chiar dacă în cazul infracțiunii de obicei acestea nu au o valoare infracțională de sine stătătoare¹⁰¹. Prin urmare, aplicarea unității de infracțiune nu este o chestiune opțională, astfel încât toate acțiunile tipice, atât timp cât sunt îndeplinite condițiile de existență, vor fi reunite *sub umbrela* unei infracțiuni de obicei, fără a se putea rupe această unitate.

Pe de altă parte, nu este exclus ca în situația în care cu privire la una sau unele din acțiunile care formează infracțiunea de obicei există impedimente de fond sau de procedură care împiedică tragerea la răspundere a autorului pentru acestea, autorul să poată fi sancționat pentru restul acțiunilor, dacă sunt întrunite în continuare condițiile de existență a formei de unitate legală.

Reținerea unui concurs de infracțiuni ar putea fi criticată ca eludând caracterul subsidiar al normei de incriminare, însă soluția contrară pare că ar conduce la lăsarea nejustificată ca nesancționate a celorlalte acțiuni tipice conform normei de incriminare, care au produs urmarea imediată a infracțiunii. Or, ne întrebăm dacă putem pune semnul egalității, chiar și din punct de vedere al încadrării juridice, între fapta autorului care a adresat o singură dată o amenințare victimei și cea a autorului care a efectuat o sută de apeluri în interval de o săptămână către victimă, iar pe parcursul unuia dintre acestea a amenințat-o pe aceasta. Credem că lezarea valorii sociale protejate (comune amenințării și hărțuirii) pare a fi mai grav afectată în cel de-al doilea caz.

Chiar dacă soluția unui concurs de infracțiuni pare atractivă în baza argumentelor prezentate, considerăm că aceasta ar nesocoti voința legiuitorului în privința acestei norme de incriminare. Plecând de la premisa, pe care am mai discutat-o în prezentul articol, că legiuitorul a dorit crearea unei infracțiuni de obicei și în cazul variantei speciale, acesta a avut în vedere, dincolo de echivocul deja prezentat, necesitatea comiterii unei pluralități de acțiuni pentru ca infracțiunea de hărțuire să poată exista. În acest context, dată fiind imposibilitatea săvârșirii

⁹⁹ D. Nițu, *op. cit.*, p. 137.

¹⁰⁰ L. V. Lefterache, *op. cit.*, p. 346; C-tin. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 309.

¹⁰¹ L. V. Lefterache, *op. cit.*, p. 354.

infracțiunii de hărțuire printr-o singură acțiune, clauza de subsidiaritate poate fi interpretată, credem noi, doar în sensul în care înlătură tipicitatea întregii infracțiuni de obicei, iar nu doar a actelor materiale calificate ca o altă infracțiune mai gravă. Dacă legiuitorul ar fi dorit posibilitatea reținerii unui concurs de infracțiuni, nu ar fi fost necesară includerea clauzei de subsidiaritate.

Astfel, în ipoteza avută în vedere, credem că răspunsul este nu, nu se va putea reține un concurs de infracțiuni între o infracțiune de amenințare și o infracțiune de hărțuire formată din cinci acte materiale, ci vom fi în prezența unei singure infracțiuni de amenințare. Totodată, credem că celelalte acte materiale ar putea fi avute în vedere la individualizarea judiciară a pedepsei, în temeiul criteriului prevăzut în art. 74 alin (1) lit. a) C.pen., respectiv *împrejurările și modul de comitere a infracțiunii, precum și mijloacele folosite*.

Într-o decizie de speță se atinge tangențial această problemă, pornind de la faptul că prima instanță a condamnat inculpatul pentru o infracțiune unică de hărțuire, prevăzută în art. 208 alin. (1) și (2) C.pen. („*a urmărit fără drept și fără un interes legitim, persoana vătămată V, i-a supravegheat locuința, locul de muncă și alte locuri frecventate de aceasta, a apelat-o telefonic, în repetate rânduri, pe aceeași persoană vătămată și i-a trimis mesaje telefonice și prin e-mail, unele dintre ele conținând amenințări, care prin frecvență și conținut, i-au cauzat o stare de temere permanentă*”) și pentru o infracțiune de amenințare („*în mod repetat, a urmărit-o, fără drept și fără un interes legitim, pe persoana vătămată C, i-a supravegheat locuința, locul de muncă și alte locuri frecventate de aceasta, a apelat-o telefonic, în repetate rânduri, pe aceeași persoană vătămată și i-a trimis mesaje telefonice și prin e-mail, unele dintre ele conținând amenințări, care prin frecvență și conținut, i-au cauzat o stare de temere permanentă*”), iar instanța de apel a arătat că „*În ce privește reținerea de către prima instanță a dispozițiilor alin. 2 al aceluiași articol, [...] faptele inculpatului constituie infracțiunea mai gravă de amenințare, pentru care art. 206 alin. 1 Cod penal prevede pedeapsa cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă. Eroarea de încadrare nu prejudiciază, însă, inculpatul, întrucât acesta a fost, în fapt, condamnat pentru cele trei infracțiuni menționate mai sus și nu a fost condamnat pentru o a patra, încadrată în art. 208 alin. 2 Cod penal*”¹⁰².

Deși a admis în considerente că încadrarea juridică este greșit realizată, instanța a respins în totalitate apelul. Totuși, trecând și de modalitatea extrem de deficitară în care prima instanță a descris faptele și luând în considerare descrierea mai riguroasă a acestora de către instanța de apel, trebuie să salutăm faptul că instanța de apel a înlăturat, deși doar în cuprinsul considerentelor, toate acțiunile tipice conform art. 208 alin. (2) C.pen., în contextul în care se menționează că doar o parte din comunicările telefonice au conținut amenințări. Astfel, plecând de la premisa unei infracțiuni cu conținut alternativ, instanța de apel a păstrat condamnarea pentru infracțiunea de hărțuire, dar exclusiv raportată la art. 208 alin. (1) C.pen.

În practica judiciară s-a oferit și soluția contrară, conform căreia calificarea unei acțiuni din structura hărțuirii ca o altă infracțiune nu conduce automat la inexistența totală a infracțiunii de hărțuire, ci doar la înlăturarea respectivei acțiuni din activitatea subsumată acestei infracțiuni, chiar dacă respectiva activitate s-a aflat la mijlocul activității infracționale. În speță, autorul a fost condamnat pentru săvârșirea, în concurs, a infracțiunilor de amenințare – art. 206 C.pen. (act material din data de 11 februarie 2018) și hărțuire – art. 208 alin. (2) C.pen. (în perioada decembrie 2017 - mai 2018) comise împotriva aceluiași subiect pasiv, fără însă ca instanța să motiveze soluția concursului raportat la clauza de subsidiaritate, deși a menționat-o în citarea normei de incriminare¹⁰³.

Un alt aspect pe care dorim să îl punctăm este că, în opinia noastră, este posibilă *transformarea* actelor tipice de hărțuire, dacă sunt omogene conform incriminării mai grave, într-o singură infracțiune în formă

¹⁰² C.A. Târgu Mureș, s. pen., dec. nr. 82/2019 din 25 februarie 2019, disponibilă pe rolii.ro.

¹⁰³ C.A. Cluj, s. pen., dec. nr. 1394/2019 din 26 noiembrie 2019, disponibilă pe rolii.ro, instanța de apel respingând apelul declarat de inculpat fără a aduce argumente suplimentare în acest sens. Pentru hotărârea primei instanțe, a se vedea Jud. Bistrița, s. pen., sent. nr.1279/2019 din data de 15 iulie 2019, disponibilă pe rolii.ro.

continuată, cu condiția ca toate condițiile acestei forme de infracțiune să fie îndeplinite.

VII. CONCLUZII

Infracțiunea de hărțuire a acoperit, în opinia noastră, un vid legislativ existent anterior intrării în vigoare a Codului penal actual. Fiind o incriminare nouă, însă, aceasta nu a fost ferită de controverse, unele dintre acestea fiind abordate în discuțiile realizate în prezentul articol.

În acest sens, bazându-ne pe multiplele argumente învederate și pe consecințele nefaste din punct de vedere legal pe care le poate produce interpretarea contrară, am opinat în sensul în care infracțiunea de hărțuire este o infracțiune cu conținuturi alternative și, totodată, credem noi, am arătat practica neunitară care există în materie, susținută și de dezbaterile doctrinare, sens în care considerăm oportună intervenția Înaltei Curți de Casație și Justiție prin pronunțarea unei decizii de aplicabilitate obligatorie, în oricare dintre cele două variante posibile.

Caracterul de infracțiune de obicei al infracțiunii de hărțuire ridică, la rândul său, anumite probleme referitoare la variantele sale de comitere și la joncțiunea acestora în cuprinsul infracțiunii, în special în cazul interpretării infracțiunii ca fiind una cu conținut alternativ.

Chestiunea subiectului activ și subiectului pasiv nu creează discuții în doctrină și practică, fiind însă de interes discuția răspunderii penale a persoanei juridice pentru astfel de infracțiuni, precum și imposibilitatea conceptuală, intuitivă de altfel, de comitere a unor astfel de fapte împotriva unei persoane juridice.

Urmarea imediată ridică, la rândul ei, numeroase probleme, diferența de exprimare între art. 208 alin. (1) și alin. (2) C.pen., „*o stare de temere*”, respectiv „*o temere*”, putând duce, astfel cum am arătat, la dezbateri referitoare la caracterul intenționat ori întâmplător al acesteia, concluzia la care se ajunge ducând la soluții diferite în cazul altor discuții abordate în prezentul articol.

Cu privire la varianta tip a infracțiunii, am studiat aplicarea condiției negative de tipicitate „*fără drept sau fără un interes legitim*”, arătând exemple concrete din practica judiciară în care diferite drepturi ori interese legitime au fost considerate insuficiente și totodată înțelesul noțiune de *supraveghere* și corelarea acesteia cu alte infracțiuni.

În fine, în cazul variantei speciale, în urma propunerii rezolvării controversei privind caracterul alternativ al necesității *frecvenței* comunicărilor și a *conținutului* acestora în producerea temerii, am studiat limitele de incidență ale noțiunii de *comunicare*, ajungând la concluzia că, în opinia noastră, nu este exclus ca aceasta să cuprindă și comunicările publice ori mediate, atât timp cât sunt destinate ori se acceptă ca acestea să ajungă la cunoștința persoanei vătămate, cu îndeplinirea, evident, și a celorlalte condiții. Nu în ultimul rând, în ceea ce privește clauza de subsidiaritate, am opinat că aceasta operează cu privire la toate acțiunile tipice conform art. 208 alin. (2) C.pen. comise împotriva aceluiași subiect pasiv, chiar dacă este *activată* doar de către una dintre aceste acțiuni, considerând că aceasta a fost voința legiuitorului la momentul instituirii ei.

Bibliografie/References

Bodoronca, G.; Cioclei, V.; Kuglay, I.; Lefterache, L.V.; Manea, T.; Nedelcu, I.; Vasile, F.-M., *Codul penal. Comentariu pe articole, Ediția 2*, Editura C. H. Beck, 2016.

Bogdan, S.; Șerban, D.A., *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei și contra înfăptuirii justiției*, Editura Universul Juridic, București, 2017.

Bogdan, S.; Șerban, D.A.; Zlati, G., *Noul Cod penal. Partea Specială. Perspectiva Clujeană*, Editura Universul Juridic, București, 2014.

Cioclei, V., *Drept penal. Partea specială I. Infracțiuni contra persoanei și infracțiuni contra patrimoniului*, Ediția 4, Editura C. H. Beck, București, 2019.

Dobrinou, V.; Pascu, I.; Hotca, M. A.; Chiș, I.; Gorunescu, M.; Păun, C.; Dobrinou, M.; Neagu, N.; Sinescu, M. C., *Noul cod penal comentat. Partea specială*, Ediția a III-a, Editura Universul Juridic, București, 2016

Herinean, D., Șantajul. Probleme punctuale, publicat în nr. 2/2017 al Revistei Penalmente Relevant, disponibil pe <http://www.revista.penalmente.ro>

Herinean, D., *Considerente teoretice privind formarea legăturii subiective în cazul răspunderii penale a persoanelor juridice*, publicat în Analele Universității din București, Seria Drept, 2019

Herinean, D., *Ce infracțiuni pot fi comise în mediul online și social media?*, publicat în data de 10 iulie 2020 pe www.juridice.ro

Lazăr, G.-A., *Criterii de evaluare a vinovăției persoanei juridice*, publicat în Analele Universității din București, Seria Drept, 2019

Lefterache, L. V., *Drept penal, Partea generală. Curs pentru studenții anului II, Ediția a II-a*, Editura Hamangiu, București, 2018

Mitrache, C.-tin.; Mitrache, C., *Drept penal român. Partea Generală*, Ediția a III-a, Editura Universul Juridic, București, 2019

Nițu, D., *Unele considerații privind infracțiunea de hărțuire introdusă de noul Cod penal*, publicat în Revista Caiete de Drept Penal, nr. 1/2011, Editura Universul Juridic

Rotaru, C., Trandafir, A.-R.; Cioclei, V., *Drept penal. Partea Specială II. Curs tematic, Ediția a IV-a*, Editura C. H. Beck, București, 2020

Streteanu, F.; Nițu, D., *Drept Penal. Partea Generală, Volumul I*, Editura Universul Juridic, București, 2014

Streteanu, F.; Nițu, D., *Drept Penal. Partea Generală, Volumul II*, Editura Universul Juridic, București, 2018

Trandafir, A.-R., *Răspunderea penală a persoanei juridice*, Editura C. H. Beck, București, 2020

Udroiu, M., *Drept penal. Partea specială. Ediția 6*, Editura C. H. Beck, București, 2019